

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

С.А.Лапшин

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз проблеми формування політичної культури студентської молоді. Розкрито зміст явища політичної культури, визначено та проаналізовано роль її складових, зокрема політичної свідомості та політичної поведінки. Акцентовано особливості політичної культури молоді та основні фактори її формування.

Ключові слова: політична культура, студентська молодь, політична соціалізація, політична свідомість, політична поведінка.

Аннотация. В статье автор подает комплексный анализ проблемы формирования политической культуры студенческой молодежи. Раскрывает суть понятия политической культуры, определяет и анализирует роль ее составляющих, в особенности, политического сознания и политического поведения. Акцентирует особенности политической культуры молодежи и основные факторы ее формирования.

Ключевые слова: политическая культура, студенческая молодежь, политическая социализация, политическая сознательность, политическое поведение.

Annotation. The complex analysis of forming of political culture of young people is carried out in the article. Maintenance of the phenomenon of political culture is exposed, certainly and the role of its constituents is analysed, in particular political consciousness and political conduct. The features of political culture of young people and basic factors of its forming open up.

Key words: political culture, political culture of young people, political consciousness, political conduct.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей формування політичної культури студентської молоді є надзвичайно актуальним. Пояснюється це тим, що теперішній етап розвитку українського суспільства, який характеризується продовженням трансформаційних процесів у сфері суспільних цінностей та ідеалів, викликає підміну загальнолюдських, християнських норм моралі сучасними цінностями збагачення, прославлення, лицемірства, лихослів'я тощо [1, с.17].

За умов дефіциту ціннісних орієнтацій, моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у вихованні студентської молоді – соціальної групи, найбільш схильної до інновацій і найменш обмеженої комуністичними утисками особистості, може здійснити якісні перетворення в розвитку української держави [2, с.26].

Сучасна молодь отримала можливість самостійно оцінювати навколишню реальність, обирати спосіб поведінки та загалом життя. В політичній сфері українська молодь здатна підтримати інноваційний політичний курс, засвоїти демократичні цінності, виступати не лише об'єктом, але й активним суб'єктом політичного життя в Україні. Про це свідчить історичний досвід – саме з молоддю в різні часи пов'язувалися найкращі державотворчі сподівання [3, с.35].

Водночас, саме молодь є найбільш сприятливим ґрунтом для поширення негативних культурних тенденцій, оскільки її політична свідомість ще не є сформованою, що спричиняє сприйняття певних культурних стереотипів, які здатні навіть загальмувати розвиток особистості ще на етапі її формування. При цьому негативні зразки політичної культури приживаються набагато швидше саме тому, що є певними стандартизованими нормами поведінки, запозиченими ззовні. Саме тому їх необхідно враховувати і натомість поширювати зразки політичної культури, прийнятні з національного погляду [4, с.38].

Об'єктом дослідження у пропонованій статті є феномен політичної культури, особливості її формування у молоді. Предметом нашого дослідження є особливості формування політичної культури студентської молоді.

Незважаючи на посилення інтересу до економічних, юридичних, політичних, інформаційних процесів в Україні, обмаль праць, присвячених дослідженню чинників і особливостей формування політичної культури громадян, зокрема шкільної молоді.

Аналіз наукових досліджень з даної проблеми. Серед наявних розробок феномену політичної культури варто відзначити праці В.Андрущенко, В.Бабкіна, О.Бабкіної, Н.Гайворонюка, Є.Головахи, В.Горбатенка, П.Кононенка, В.Кременя, І.Кресіної, В.Лісового, О.Лузана, І.Миговича, М.Михальченка, О.Нагорної, Н.Паніної, Ю.Пахомова, В.Потульницького, В.Рєбкала, Ю.Римаренка, Ф.Рудича, С.Рябова, В.Табачковського, М.Чурілова, М.Шульги та ін.

Безпосередньо аспектам формування політичної культури молоді присвячені дослідження В.Бебика, В.Боровика, М.Головатого, В.Драговця, В.Капіцина, Є.Красова, Є.Комарова, О.Корнієвського, В.Рябіки, Ф.Шереги, В.Щегорцова, В.Якушика та ін.

Виклад основного матеріалу. Особливості формування політичної культури сучасної української молоді мало вивчені, оскільки й поняття „політична культура” надто складне й неоднозначне. Це – складний феномен, який поєднав одразу дві сфери: політику та культуру. Таке поєднання стало приводом для численних спроб стандартизувати, піддати це явище певній класифікації, що зазвичай призводило до звуження його змісту. Найбільш поширеною помилкою дослідників є нехтування такими суттєвими особливостями політичної культури, як динаміка та полікультурність. Адже здатність політичної культури трансформуватися під впливом нових явищ у суспільному житті й трансформувати політичну систему (динамічність) є її визначальною характеристикою. Це дає можливість стверджувати цільовий вплив держави на формування політичної культури різних вікових груп у суспільстві. Поліваріантність політичної культури передбачає наявність у суспільстві не єдиної магістральної, а різноманітних культур (субкультур, контркультур), властивих окремим групам населення [4, с.42-45].

Поняття „політична культура” як соціальне явище пов'язане з появою держави у IV- III тис. до н.е. Вона була предметом уваги мислителів давніх часів – Платона, Аристотеля, Макіавеллі, Монтеस्क'є, Токвіля та інших. Безпосередньо термін запроваджений у науковий обіг німецьким філософом епохи Просвітництва Йоганом – Готфрідом Гердером (1744-1803).

Виділимо основні загальні підходи до визначення поняття „політична культура”. Згідно з першим підходом, політичною культурою вважають систему цінностей соціуму та його громадян, систему політичних інститутів і відповідних способів колективної та індивідуальної політичної діяльності. Згідно з другим підходом, політична культура — це певна сукупність переконань, поглядів, орієнтацій та зразків поведінки. Згідно з третім підходом, політична культура являє собою процес формування та реалізації певних сил таких соціальних суб'єктів, як класи, групи, особистості у процесі їхньої суспільно-політичної діяльності. Згідно з четвертим підходом, політична культура – об'єктивне відображення і реалізація протистояння протиборства корінних класових інтересів, політичних принципів і гасел, які проголошуються політичними партіями, окремими політиками, державою [5, с.135].

Вважаємо за доцільне навести найбільш логічне, з нашої точки зору, визначення політичної культури, запропоноване О.Морозовою: „Політична культура є динамічною та різномірною функцією соціуму, що поєднує всі історично сформовані набутки останнього в галузі політики та перманентно набуває нових відповідно до характеру розвитку суспільних відносин. В такому розумінні стає очевидним, що політична культура може не тільки змінюватися під впливом трансформацій політичної системи, а й навпаки – справляти вплив на цю систему” [4, с.49]. Ми поділяємо таке визначення, проте варто додати, що зміст політичної культури суб'єктів різних соціальних груп різниться за обсягом та структурою. Про це свідчать результати соціологічних досліджень, проведених в європейських країнах. Вони дають змогу дійти висновку щодо наявності суттєвих відмінностей у базових соціальних орієнтаціях молоді та старших поколінь. Для молодіжної субкультури на Заході характерне домінування таких цінностей, як можливість спілкування і якість життя. Водночас для старших поколінь найбільшою цінністю залишається матеріальний достаток. Такі результати соціологічних досліджень повною мірою відображають і стан українського суспільства.

Політична культура суспільства є синтезом відповідних культур усіх існуючих в ньому соціальних спільнот і політичних інститутів. У середині цих культур виробляється нова культура, яка відображає ознаки та рівень політичної свідомості й поведінки всього суспільства. В цій інтегрованій політичній культурі можуть переважати демократичні чи авторитарні риси, переплітатися різні рівні й характер політичних ознак носіїв культури. Водночас, політична культура є складовою духовної культури особи й суспільства загалом: вона тісно поєднана з іншими видами духовної культури - моральною, управлінською тощо. В контексті загальної культури суспільства політична культура постає як культура політичного мислення і політичної поведінки, вона обумовлює цивілізаційний ступінь політичного життя суспільства.

Політична культура українського суспільства має посткомуністичний, пострадянський характер: про це свідчить панування в мас-медіа російської мови, комплекс національної меншовартості, нездатність до адекватної оцінки національних інтересів, схильність розраховувати не на власні сили, а на зовнішню допомогу. Пояснюється це тим, що кожне покоління формується на основі попередніх духовно-моральних основ, які є відбитком соціально-політичних та економічних факторів суспільного розвитку [6, с.126].

Серед особливостей політичної культури в умовах незалежної України варто зазначити: а) заідеологізованість мислення, нетерпимість до будь-яких нетрадиційних поглядів; б) низька компетентність в управлінні справами суспільства та держави; в) правовий нігілізм; г) нерозвиненість громадянських позицій та недостатньо розвинутий індивідуалізм; д) підданські настрої за будь-якого центру реальної влади. Проте характер соціально-політичних процесів в Україні дозволяє стверджувати, що політична культура українського суспільства набуває рис національної та незалежної – за умов незалежного існування відроджуються такі традиційні риси української політичної культури, як народовладдя, толерантність, ліберальне ставлення до держави. У зв'язку з цим зауважимо, що політичній культурі сучасного українського суспільства загалом властива прихильність до західноєвропейських політичних цінностей. Водночас вона на сьогодні ще не є цілісною, адже відсутні окремі її компоненти, а частина з наявних мають несформований характер або не відповідають національному характеру та традиціям українського народу. Тому сьогодні вкрай важливі практичні дії в напрямку заохочення участі молоді у політичному житті суспільства.

У процесі формування політичної культури суттєве значення мають традиції, що відображають її корінні інтереси. Ідейно-політична зрілість на етапі становлення має суперечливий характер, зокрема відмова від ідеологічних і політичних стереотипів тоталітарної доби, утвердження нових політико-ціннісних орієнтирів, переконань і соціально-політичних почуттів, установок на вироблення політичної компетентності, формування культури толерантності та коректності. Водночас відбувається переосмислення й переоцінка політичних ідеалів, шляхів, участі в громадсько-політичному житті та розвитку місцевого самоврядування [7, с.135].

На сучасному етапі варто вирізнити такі суб'єкти формування політичної культури молоді: а) родина, в якій відбувається засвоєння політичних поглядів батьків; б) освітній заклад, де, зважаючи на пасивне відтворення навчального матеріалу, молоді люди позбавляються активності, творчості, пошуку і, як наслідок, прослідковуються прояви песимізму, апатії, роздратування; в) молодіжні громадські та політичні організації, але участю в них охоплений надзвичайно малий відсоток молодих людей; г) засоби масової інформації [8, с.100].

Важливу роль у формуванні політичної культури сучасної молоді відіграє національний менталітет, який визначає особливості українського політикуму. Найбільш вираженими ознаками ментальності є такі: 1) кардоцентричність (сентименталізм, емпатія, чуттєвість); 2) анархічний індивідуалізм (прагнення до особистої свободи); 3) перевага емоційного, чуттєвого над волею та інтелектом [9, с.75].

Варто зауважити, що вітчизняні політики все активніше розглядають проблему формування політичної культури молоді в контексті розв'язання питань, пов'язаних із сучасною розробкою української національної ідеї, як основи функціонування нації. Адже чітке усвідомлення змісту національної ідеї як складного інтелектуально-духовного, соціально-економічного, політичного, морально-етичного та соціально-психологічного феномену життя народу є однією з необхідних передумов самоусвідомлення суспільством, зокрема молоддю, своєї суті. Дослідниками розроблені критерії, за допомогою яких можна виміряти рівень політичної культури конкретної особи на даному тимчасовому відрізку. Це показники, що емпірично перевіряються, тобто вимірювання відбувається за допомогою методів конкретного соціологічного дослідження. Перший – політичне пізнання, оскільки повноцінна участь людини в житті суспільства неможлива без прагнення її до інформованості про свої політичні права, політичну систему, систему управління. Цей показник розпадається на диференційовані показники: а) рівень уваги до політичних подій (дослідження показали, що в розвинених країнах рівень такої уваги значно вищий); б) володіння інформацією і наявність власної думки, наприклад, здатність визначити лідерів політичних партій, знання суті їхніх програм; чим вищий рівень політичної культури, тим тісніший зв'язок між рівнем інформованості й наявністю власної думки; в) рівень компетентності в галузі політики. Другий показник – ставлення до політики і політичної системи. Тут важливі наступні моменти: а) оцінка діяльності влади (у розвинених країнах більшість населення переконана, хто уряд сприяє поліпшенню життя, у менш розвинених доля тих, що поділяє цю точку зору, значно менша); б) частота обговорення політичних проблем з друзями, рідними, знайомими та ін., рівень свободи в обговоренні; в) форми політичної комунікації, тобто наскільки люди відчувають свою безпеку, відчувають, що вони вільні підтримувати будь-які політичні партії і сили, г) рівень національної гордості за політичну систему країни, за її успіхи в різних галузях, за місце країни на міжнародній арені, її економічну систему, духовні й релігійні цінності, внесок у науку, мистецтво й ін. Європейські дослідники зазначають, що найбільший відсоток тих, хто пишається політичною системою своєї країни, у Великобританії та США (85%), економічною системою – в Німеччині (33%), ландшафтом – в Італії (25%) тощо.

Третій показник – міра участі в політичному житті суспільства. Під цим розуміють: а) рівень політичної активності особи; б) форми участі в політичному житті, які вважаються людям найбільш адекватними; в) участь у державній політиці або в органах місцевого самоврядування (дослідження показують, що обирають частіше друге, ніж перше); г) віра людей у власну здатність впливати на рішення, що приймаються елітою, і вибір методів такого впливу (через політичну партію, неформальну організацію, юридичні органи, суд, вибори й ін.). На основі перерахованих вище критеріїв проводилися дослідження рівня політичної культури в багатьох країнах Західної Європи, у США, останнім часом усе більш практикуються подібні дослідження і в Україні.

Так, згідно з останніми опитуваннями української молоді, високий рівень соціально-політичної активності характерний лише для 2%, середній – для 42%, низький – 22%. Цікавляться політикою 25% респондентів, не цікавляться близько 30%. Причинами неучасті у виборах назвали: „не цікавлюся політикою” – 14%, „не вірю нікому з політиків, задалегідь все одно підтасують результати виборів” – 23%, „все одно нічого не зміниться” – 35%. Причини пасивності молоді різноманітні: це і недовіра до владних структур через віковий статус („ми не доросли до політики”, „низький рівень загальної і політичної освіти”, „вирішення своїх молодіжних проблем”, „нам не до політики”), негативний вплив засобів масової інформації. Зауважимо, що нинішній рівень політичної культури є досить низьким, що негативно позначається і на рівні її політичної активності. Молодь може бути політично пасивною не тому, що вона є політично несвідомою, а тому, що не підтримує ту чи іншу форму політичного правління, політичний курс, який не задовольняє її специфічні потреби та інтереси [3, с.78].

Таким чином, формування політичної культури сучасної молоді, набуття нею політичних знань і навичок політичної поведінки є важливою умовою функціонування політики, насамперед держави, в інтересах суспільства. Необхідність засвоєння політологічних знань у сучасних реаліях обумовлюється тим, що оволодіння систематизованими науковими знаннями про політику закладає основу демократичної політичної культури молоді. Такі знання потрібні кожній освіченій людині. Вони сприятимуть формуванню здатності самостійно аналізувати політичні явища і процеси, визначати своє місце в них.

Висновки. Головним засобом подолання негативних рис та деформацій української ментальності та політичної культури повинна стати реалізація спільної мети нації – побудова суверенної, соборної й демократичної української держави. Крайній індивідуалізм буде подолано формуванням демократичних суспільних відносин та соціально-правової держави, в якій індивідуальна свобода органічно поєднуватиметься з громадянськими обов'язками і відповідальністю. Українська держава надзвичайно зацікавлена в цивілізаційній соціалізації молодого громадянина, у формуванні в нього демократичної політичної свідомості й культури, законслухняності. Все це неможливе без залучення загальнолюдських цінностей до процесу виховання, визначення основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі, які разом з іншими складовими сприятимуть розвитку і вихованню духовної високоморальної особистості та політичної культури свідомого громадянина.

Література

1. Безклубенко С.В. На межі тисячоліть: християнство як феномен культури / С. В. Безклубенко, О. А. Блінов, М. М. Бровко, О. М. Волощенко, Л. П. Гаращенко / Українська Православна Церква. Київський Патріархат; Міжнародний ін-т лінгвістики і права / Р.П. Іванченко-Іванова (гол.ред.). — К., 2000. — 606 с.
2. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. Бабкіна // Віче. – 2007. - №13. – С.25-29.
3. Бебик В.М. Політична культура сучасної молоді / В. М. Бебик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребкало / Український НДІ проблем молоді. – К., 1996. – 112 с.
4. Морозова О.О. Особливості формування політичної культури молоді в умовах глобалізації / О. О. Морозова // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2006. - 186 с.
5. Дмитренко М. Особливості сучасної політичної культури і проблема визначення / Дмитренко М. // Політичний менеджмент: Український науковий журнал. - Київ, 2005. - № 5. - с. 134 - 138.
6. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Л. П. Нагорна / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. — К. : Стило, 1998. — 278с.
7. Корнаух А. Формування політичної культури молоді на сучасному етапі: Політична культура / А. Корнаух // Людина і політика. – 2004. - №5. - С.134-140.
8. Білик М. Особливості формування політичної культури сучасної молоді / М. Білик // Соціальна психологія: Український науковий журнал. - Київ, 2004. - №4. - С.96-105.
9. Реєнт О.П., Лисенко О.Є. Українська національна ідея і християнство / О. П. Реєнт, О. Є. Лисенко. — К. : Богдан, 1997. — 128 с.